

УДК 342.951

ВАСИЛЬЄВ В.М.

ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню питань протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності. Аналіз чинного законодавства, доктринальних положень та практичного досвіду надали можливість автору сформулювати конкретні шляхи розвитку адміністративно-правових заходів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності.

Ключові слова: підприємницька діяльність, протидія правопорушенням, заходи примусу, профілактика, припинення правопорушень, стягнення.

Статья посвящена исследованию вопросов противодействия правонарушениям в сфере предпринимательской деятельности. Анализ действующего законодательства, доктринальных положений и практического опыта дали возможность автору сформулировать конкретные пути развития административно-правовых мер противодействия правонарушениям в сфере предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, противодействие правонарушениям, меры принуждения, профилактика, пресечения правонарушений, взыскание.

The article is devoted to the study of issues of countering offenses in the field of entrepreneurial activity. Analysis of the current legislation, doctrinal provisions and practical experience enabled the author to formulate specific ways of developing administrative and legal measures to counter offenses in the field of business.

Key words: entrepreneurial activity, counteraction to offenses, measures of coercion, prevention, suppression of offenses, punishment.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день існує чимала кількість варіантів захисту підприємницької діяльності, але багато аналітиків, науковців та самих підприємців відзначають, що існуюча система недостатньо ефективна. Причин тут безліч: по-перше, не завжди досконале законодавство; по-друге, малопродуктивна діяльність судової системи та органів державного примусу в цьому питанні; по-третє, слабка правова грамотність в підприємницькому середовищі, особливо серед представників малого бізнесу. Все це призводить до того, що підприємці не завжди усвідомлюють, що їх права порушені, а тим більше часто не мають уявлення про те, як їх можна захистити.

Відтак, метою статті є вивчення адміністративно-деліктного законодавства у сфері підприємницької діяльності та формулювання на основі цього можливих шляхів удосконалення адміністративно-правових заходів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності.

Стан дослідження. Проблеми протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності досліджувалися цілою низкою вітчизняних та зарубіжних науковців. Це були: О. М. Бандурка, Р. О. Банк, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гарашук, А. В. Дроздов, Н. Ю. Кантор, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюк, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ряд інших. Аналіз наукових робіт цих авторів, дослідження основних положень нормативно-правового регулювання сфери підприємницької діяльності, практичний досвід сприяли новим науковим пошукам у зазначеній сфері та обумовили пошук нових шляхів розвитку адміністративно-заходів протидії правопорушенням у сфері бізнесу.

Результати дослідження. Забезпечення безпеки підприємництва, його фінансової дисципліни і економічного захисту, дотримання економічних прав та свобод суб'єктів підприємниць-

кої діяльності у відносинах з державою і органами державної влади набуває особливого змісту в умовах глобальних потрясінь і складної фінансово-економічної ситуації в Україні. Для виконання поставлених завдань держава в особі її владних структур вимагає використання різних засобів правового регулювання діяльності підприємництва, одним з яких є адміністративно-правові заходи впливу. У свою чергу, складовою адміністративно-правових заходів впливу є заходи адміністративного примусу. За допомогою системи заходів адміністративного примусу забезпечується захист і підвищення ефективності економічної складової суб'єктів підприємницької діяльності [2, с. 24]. У контексті викладеного, все більшої актуальності набувають пропозиції як юристів, так і самих підприємців щодо необхідності розробити спеціальний законопроект «Про захист прав підприємців», який об'єднав би в собі розрізнені норми права з даного питання [2]. Зокрема у ньому мають бути відображені численні рішення і роз'яснення Верховного Суду України у справах, пов'язаних з підприємництвом. Це дозволить самим підприємцям чіткіше усвідомлювати свої права і можливості по їх відстоюванню, а правозастосовним та судовим органом дасть інструмент більш оперативного розгляду питань порушення прав представників бізнес-спільноти.

Ухвалення такого закону цілком можливо, так як керівництво країни останнім часом все більш пильно стежить за діяльністю бізнесу, в тому числі і формує для нього комфортні умови. Так, досить помітним кроком стало створення при Державній фіскальній службі України Уповноваженого з питань підприємництва, що свідчить про взятий урядом курс на підтримку бізнесу, в тому числі і на формування більш досконалої системи захисту його інтересів. Але потрібно поступово розширювати коло його повноважень, оскільки даний інститут на сьогоднішній день є малоефективним.

Варто акцентувати увагу на тому, що профілактика та боротьба з правопорушеннями у сфері підприємницької діяльності є взаємопов'язаними категоріями. При цьому Н. Кантор зазначає, що створення дієвого адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері економіки та бізнесу є одним з найактуальніших завдань суспільства, законодавчих і виконавчих органів держави. Саме запобігання є найефективнішим засобом стримування і зменшення зростання правопорушень. Запобігання здійснюється різноманітними політичними, економічними, правовими та іншими методами, спеціально спрямованими на усунення причин правопорушень і умов, які сприяють їх вчиненню. Однак, як показує практика, організація діяльності суб'єктів запобігання правопорушенням комерційного спрямування ще не відповідає вимогам ринкової економіки і, по суті, малоефективна. Вся їх діяльність практично зводиться до фіксації факту вчинення правопорушення, в результаті чого упродовж останніх років в країні спостерігається зростання тіньової економіки та корупції [3, с. 41].

Необхідно звернути увагу на те, що негативно впливають на ефективність боротьби з адміністративними правопорушеннями у сфері підприємницької діяльності прояви зловживання владою з боку тих органів, які уповноважені застосовувати заходи державного примусу, поширення корупції серед посадових осіб, активізація злочинних угруповувань, що намагаються узяти під контроль комерційну діяльність господарюючих суб'єктів, рейдерство тощо. Тому підвищення ефективності застосування заходів примусу у протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності вбачається у реалізації наступних заходів, які одночасно можуть виступати у якості завдань:

- має бути удосконалена, більш повно та точно закріплена система адміністративних стягнень до фізичних та юридичних осіб за вчинення адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності, зокрема має бути обов'язково передбачена адміністративна відповідальність юридичних осіб у нормах чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення. Для цього до нього необхідно внести відповідні зміни або прийняти у новій редакції;
- необхідно встановити єдиний перелік заходів відповідальності (санкцій), з урахуванням ступеня вини правопорушника: розглянути можливість встановлення альтернативних санкцій, а також розширити перелік додаткових стягнень до осіб, які вчинили адміністративні правопорушення у сфері підприємницької діяльності;
- встановити чітке розмежування адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності від інших видів юридичної відповідальності;
- удосконалити заходи профілактики правопорушень у сфері підприємницької діяльності.

На сьогоднішній день заходами адміністративної профілактики або попередження правопорушень у сфері підприємницької діяльності дуже нехтують, а даремно. За своїм змістом профілактика правопорушень передбачає собою сукупність організаційних, правових, економічних, соціальних, демографічних, виховних та інших заходів з виявлення, встановлення причин та умов вчинення проступків та їх недопущення у майбутньому.

Основна мета профілактичних заходів є захист прав фізичних та юридичних осіб, суспільства і держави від протиправних посягань; обмеження дії негативних соціальних явищ та процесів; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; нейтралізація негативного впливу мікросередовища особи, яке формує антисоціальну установку особи та негативно впливає на мотивацію її поведінки; постійний вплив на особу, яка за своїми морально психологічними якостями здатна вчинити адміністративний проступок чи продовжувати протиправну діяльність [3, с. 43]. Тому сьогодні перед державою стоять наступні завдання у сфері профілактики правопорушень в системі бізнесу:

- 1) формування законослухняної поведінки як у громадян, так і у посадових осіб;
- 2) усунення причин та умов вчинення правопорушень;
- 3) недопущення вчинення правопорушень як з боку фізичних та юридичних осіб, так і з боку посадових осіб.

Така профілактика має здійснюватися у формі індивідуального та загального (колективного) впливу на потенційних суб'єктів адміністративних правопорушень. Серед заходів загальної профілактики варто виокремити наступні:

- збір та аналіз відомостей про вчинені правопорушення у сфері підприємницької діяльності;
- оцінка причин вчинення таких правопорушень;
- прогнозування вчинення можливих правопорушень у сфері бізнесу та створення передумов для їх недопущення;
- здійснення правової пропаганди та правового виховання населення;
- формування громадської думки нетерпимого ставлення до вчинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності;
- розробка та впровадження державних, регіональних, муніципальних програм профілактики правопорушень у сфері бізнесу;
- залучення до заходів профілактики правопорушень у сфері підприємницької діяльності на конкретних об'єктах у відповідності до закону громадські та державні організації, окремих громадян тощо.

До індивідуальних заходів профілактичної роботи варто віднести:

- а) інформування суб'єктів підприємницької діяльності про потенційні ризики або загрози;
- б) критика протиправної поведінки і роботи окремих підприємств, установ і організацій, які порушують встановлені законодавством вимоги по веденню підприємницької діяльності;
- в) постійні бесіди та консультування представників бізнесу про заходи безпеки на підприємстві.

Незважаючи на те, що перераховані вище заходи є профілактичними (попереджувальними), вони мають реалізовуватися в односторонньому примусовому порядку органами і посадовими особами, наділеними владними повноваженнями. Адміністративно-профілактичні заходи у сфері забезпечення безпеки підприємницької діяльності повинні проявлятися у вигляді певних обмежень і заборон, що також свідчить про їх примусову природу. Проте не варто забувати про принципи профілактичної роботи, які досить детально були охарактеризовані Н. Кантором. До них віднесено принципи: 1) законності – дотриманні вимог Конституції України та законів України усіма, без винятку, суб'єктами запобігання, здійснення тільки тих заходів, які передбачені законами або підзаконними нормативними актами; 2) гуманізму – всебічний захист прав та свобод громадян під час запобіжної діяльності; 3) гласності – систематичного висвітлення у статистиці та засобах масової інформації відомостей про запобігання правопорушенням; 4) демократизму – участі у профілактиці правопорушень не тільки спеціалізованих суб'єктів, але й усіх інших державних органів та організацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, об'єднань громадян та окремих громадян; 5) науковості – використання форм, методів та засобів діяльності щодо запобігання правопорушенням, які розроблені та схвалені наукою; 6) диференційованого підходу – врахування і загальних, і спеціальних особливостей правопорушників та груп правопорушень; 7) плановості та прогнозування – всебічне вивчення та аналіз стану правопорушень, складання та реалізація відповідних програм профілактики адміністративних проступків; 8) взаємодії та координації зусиль суб'єктів запобігання правопорушенням; 9) громадського засудження протиправної поведінки; 10) переважання методів переконання, тобто застосування примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу; 11) адекватності методів та засобів профілактики вчиненим правопорушенням [3, с. 43].

Як бачимо питання профілактики адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності є дуже актуальним та потребує державної підтримки, а його вирішення має бути виведене на рівень пріоритетних завдань держави.

Але для того, щоб зрозуміти природу виникнення протиправних дій у сфері бізнесу, варто попрацювати теоретично та встановити:

- 1) сутність та витоки адміністративних правопорушень у сфері комерційної господарської діяльності;
- 2) встановити фактори, що сприяють виникненню протиправної поведінки у сфері бізнесу;
- 3) виявити причини росту адміністративних правопорушень у зазначеній сфері та віднайти способи їх нівелювання;
- 4) знизити рівень нестабільності та напруги у сфері підприємницької діяльності;
- 5) запобігати виникненню конфліктних ситуацій у сфері бізнесу, уникати провокацій та беззаконня;
- 6) сформувати правові основи протидії антисуспільній поведінці у сфері підприємницької діяльності;
- 7) встановити баланс між приватними інтересами суб'єктів господарювання, публічними інтересами держави, її органів та посадових осіб; економічною ефективністю та доцільністю бізнесу й соціальною справедливістю.

Заходи адміністративного припинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності також потребують свого оновленого підходу у сфері підприємницької діяльності та закріплення на рівні Кодексу України про адміністративні правопорушення. Адже заходи адміністративного припинення характеризуються перш за все тим, що їх застосування обумовлене реальною протиправною ситуацією, а спрямовані вони на усунення останньої, встановлення особи порушника, забезпечення з'ясування усіх обставин справи і є передумовою застосування до порушника адміністративних стягнень. До заходів адміністративного припинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності відносяться переважно заходи економіко-фінансового характеру (див. попередні розділи дисертаційного дослідження), але вони не знайшли свого відображення у чинному КУпАП, тому ця ситуація має бути вирішена для того щоб оптимізувати процес здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері підприємницької діяльності та притягнення винних осіб до відповідальності.

Доцільно, як уже зазначалося вище, удосконалювати систему та характер стягнень, що застосовуються до осіб, які вчинили проступок у сфері підприємницької діяльності. Дані заходи адміністративного примусу пов'язані з заходами адміністративного припинення (але не є тотожними їм), із заходами відновлювального характеру (коли необхідно відновити правовірний стан або відшкодувати завдані збитки) та заходами процесуального забезпечення (різного роду провадження). Без їх застосування не може іти мова про накладення адміністративного стягнення на правопорушника. Тому удосконалення правової регламентації даних заходів впливу надасть можливість посилити позицію законності як в бізнесі, так і в адміністративній практиці. Але надмірна інтенсивність нормативного правового регулювання інституту адміністративної відповідальності при його хаотичності і безсистемності не сприяє ефективності норм адміністративно-деліктного законодавства. У багатьох випадках причиною такого становища є відсутність чітко розробленої єдиної концепції подальшого розвитку адміністративного законодавства, деліктної політики, основною метою яких повинно бути попередження і запобігання адміністративних правопорушень.

Узагальнення практики діяльності адміністративних органів, уповноважених на здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері підприємницької діяльності; аналіз самого законодавства про адміністративну відповідальність у сфері бізнесу дають нам можливість визначити основні умови оптимальності застосування адміністративних стягнень. До них належать:

- чітке законодавче закріплення санкції, що виключає її двояке розуміння та трактування; розглянути можливість відходу від її абсолютно-визначених розмірів та встановлювати штрафні санкції відповідно до розміру доходу/прибутку фізичної чи юридичної особи;
- конструкція адміністративно-правової санкції має відповідати реаліям часу та характеру шкоди;
- чітко розмежувати та прописати в рамках КУпАП адміністративну відповідальність окремо фізичних осіб та окремо юридичних осіб за вчинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності; при чому адміністративна відповідальність фізичних осіб не має виключати

адміністративну відповідальність юридичних осіб та навпаки; зокрема адміністративне покарання юридичних осіб не повинно перетворитися в інструмент придушення їх економічної самостійності та ініціативи й не має супроводжуватися надмірною обмеженістю свободи підприємництва і права власності;

– застосування адміністративних стягнень має забезпечувати цілі адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності;

– чітка систематизація адміністративно-деліктного законодавства у сфері підприємницької діяльності.

Тобто, стягнення тільки тоді матиме свій позитивний вплив, коли воно дійсно буде відповідати характеру шкоди, яка завдається у результаті вчинення адміністративного правопорушення. Ми неодноразово наголошували на тому, що на сьогоднішній день стягнення не відповідають характеру протиправної поведінки окремих суб'єктів у бізнесі, яким простіше сплатити штраф та продовжувати свою протиправну поведінку. Тому дія санкцій має бути посилена та дійсно відповідати тій протиправній поведінці та характеру шкоди, яка завдається. Її позиція держави у цьому аспекті має бути жорсткою та категоричною – ніяких пільг та поблажок.

Висновки. Таким чином, удосконалення адміністративно-правових заходів протидії правопорушенням у сфері підприємницької діяльності має носити комплексний характер та включати в себе: 1) удосконалену систему правових норм, яка охоплює шляхи виявлення причин та умов вчинення правопорушень у сфері підприємницької діяльності; припинення протиправної поведінки та накладення адміністративних стягнень за порушення норм адміністративно-деліктного законодавства, яке охоплює комерційну господарську діяльність; 2) індексацію штрафних санкцій; 3) постійну роз'яснювальну, консультативну та профілактичну роботу із суб'єктами господарювання, які неодноразово порушували законодавство у сфері підприємницької діяльності; 4) здійснення постійного моніторингу на найбільш вразливими сферами підприємницької діяльності; 5) постійну роботу з громадськістю та населенням щодо недопущення протиправної поведінки у сфері підприємницької діяльності; 6) невідворотність покарання за протиправну поведінку у сфері підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Банк Р. О мерах административного принуждения в системе безопасности предпринимательской деятельности в Украине. *LEGEA ŞI VIAȚA*. 2013. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/O%20merah%20administrativnogo%20prinujdenia%20v%20sisteme%20bezopasnosti%20predprinimateliskoi%20deiatelinsti%20v%20Ukraine.pdf.

2. Защита прав предпринимателей / Информационный ресурс. URL: <http://ipinform.ru/otchetnost-i-uchet/pravovye-aspekty/zashhita-prav-predprinimatelej.html>

3. Кантор Н. Ю. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням у сфері економіки як основа забезпечення економічної стабільності держави. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 39–44.